

EUGEN MAROLA, *Bucureștiul sub administrația Puterilor Centrale. 6 decembrie 1916 – 11 noiembrie 1918. Viață cotidiană. Vedere dintr-o capitală multiculturală*, Ed. Vremea, București, 2023

O carte, apărută la 107 ani după ocuparea Bucureștilor de trupele Puterilor Centrale, care încearcă să lămurească atmosfera din orașul căzut în robie și atitudinea locuitorilor săi, este totdeauna o răsplată pentru cel care o citește. Un asemenea volum este binevenit mai ales în aceste timpuri când istoria interesează și atrage tot mai puțin pe tinerii care nu știu mai nimic – sau nu cred mai nimic – despre viața părinților lor dusă în timpul comunismului sau despre evenimentele din decembrie 1989, necum despre aceea de acum un secol a străbunilor lor... *Bucureștiul sub ocupația Puterilor Centrale* este o lucrare pilduitoare și, folosind o bibliografie destul de bogată și multe informații din presă, oferă o imagine plină de viață asupra acelor vremuri demult apusă, ce par aproape basme de neînțeles pentru tineretul contemporan...

Volumul beneficiază de o introducere semnată de reputatul istoric Daniel Cain, care nu este o simplă enumerare a capitolelor cărții sau o evidențiere a calităților și a noutății temei abordate – așa cum de multe ori se face într-un asemenea segment al unei cărți – ci o valoroasă contribuție la subiect, cu note și referințe care să-i susțină aserțiunile, suplinind anumite subiecte neatinse sau insuficient comentate de autor. Dr. Cain acoperă perioada primelor luni ale războiului nostru, din august până la începutul lui decembrie 1916, când frontal a căzut, Bătălia pentru București a fost pierdută iar trupele germane au intrat în Capitală, în ziua de Sf. Nicolae. În acest scurt interval totul se schimbă și orașul și-a pierdut strălucirea caracteristică: caii de rasă au fost rechiziționați de armată, echipajele elitei au fost dosite în remizele reședințelor, eleganța doamnelor a dispărut de pe străzi, la fel birjele, cafenelele s-au golit și au fost, în final, închise, cinematografele, teatrele, cabaretele și șantanurile și-au zăvorât ușile iar actrițele acestora, au fost concediate. Curând aveau să înceapă lipsurile la aprovizionarea cu produse de bază și orașul să fie bombardat din zeppelin sau din avion.

După un scurt argument în care sunt enunțate principalele traiecte ale lucrării, autorul consacră un prim segment al ei, nenumerotat însă ca un capitol, locuitorilor Bucureștiului de religie mozaică pe perioada a două secole și ceva (sec. XVIII până la 1918) ce i s-a părut importantă pentru a-și susține subtitlul privind multiculturalismul Capitalei. Urmează abia după aceea primul capitol legat strict de subiect, în care este expusă situația orașului capitală și a locuitorilor săi de la intrarea entuziastă în război până la ocupație. Sunt trecute rapid în revistă unele dintre cauzele înfrângerii atât de rapide – incompetența Marelui Stat Major al armatei noastre și neonorarea promisiunilor de ajutor ale Aliaților. Circulau multe zvonuri alarmante privind

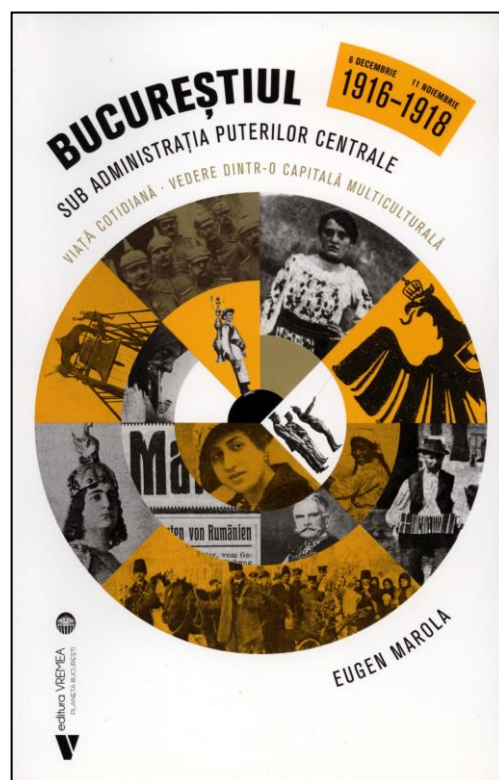

Fig.1. Coperta volumului *Bucureștiul sub administrația Puterilor Centrale. 6 decembrie 1916 – 11 noiembrie 1918. Viață cotidiană. Vedere dintr-o capitală multiculturală*.

metodele criminale ale germanilor care ar fi lansat, din avioane, tabachere explozive, perii și pudriere cu otravă sau păpuși cu gaze asfixiante... Delațiunile se înmulțeau îngrijorător și, în urma lor, persecuțiile evreilor și ale altor alogeni. Evreii erau considerați, în mod expres, infideli și guvernul i-a invitat să părăsească țara, oferindu-le pașapoarte în regim de urgență. Iar comandanții de unități militare primiseră ordinul să-i pună pe soldații de religie mozaică în linia I. Apoi, cetățenii străini, nesiguri, au fost încarcerați în mai multe hoteluri bucureștene – lucru ce se va repeta după ocupație cu acei intelectuali cunoscuți drept opozanți ai Puterilor Centrale. Actrițele de cabaret, acele „franțuzoaice din Frankfurt și Breslau”, au fost închise la Văcărești, fiind considerate spioane. La fel a pățit-o și Bob Hopkins, actor improvizat în revistele scrise de prolificii dramaturgi satirici locali, precum A. de Herz, dar după ocupație, își va recăpăta libertatea și va atinge notorietatea pe scenele Capitalei.

Fig. 2. „Studiul în alb și negru” – Bob Hopkins, caricatură de Gruia, în *Scena* nr. 81/ 27 martie 1918.

După primele confruntări pe front, diverse clădiri ale orașului și-au schimbat finalitatea și devin spitale de campanie: Școala Centrală de Fete, Căminul Studentelor „Spiru Haret”, Internatul Teologic Radu Vodă, Palatul Camerei de Comerț, Școala evanghelică de băieți de pe str. Luterană, etc. Autorul dă o listă lungă a acestora specificând și numele celor care le coordonau, în special doamne din înalta societate, dar, din motive inexplicabile, nu furnizează sursa de unde a extras această listă.

Aprovizionarea lăsa de dorit. Erau rare zilele când putea fi găsită carne în hală iar acestea deveneau niște date memorabile, adevărate sărbători. Cozile la alimente erau inerente și interminabile. Autorul procedează foarte bine specificând prețurile pentru diverse alimente de bază și pentru lemne de foc și cărbuni oferind mercurialul publicat în presă în intervalul 1–20 octombrie 1916. Au fost organizate cantine populare pentru a-i ajuta pe săraci.

Dar, când trupele germane se aflau în preajma Bucureștilor, a început exodul: Casa Regală, guvernul, elitele și mare parte din populația cu oarecare mijloace materiale, a pornit în bejenie, spre Moldova, unii transportându-și avutul în câteva vagoane de tren, alții încărându-și lucrurile în trăsurile, căruțe și alte mijloace precare de transport, totul într-un haos general.

Pe 23 noiembrie/6 decembrie, trupele invadatoare au fost așteptate de oficialitățile municipale la periferia orașului, la Chitila. Era vorba de primarul Capitalei, Emil Petrescu, însoțit de Charles Vopicka, ministrul plenipotențiar al Statelor Unite ale Americii – și nu „ambasador” cum pretinde autorul (căci, la acea dată, în România nu exista o ambasadă americană ci doar o legatie...). Dar ei au așteptat în van câteva ore și, la revnirea la Primărie, erau deja așteptați de câțiva ofițeri germani pentru a primi capitularea urbei. Feldmareșalul August von Mackensen – care chiar la acea dată își serba ziua de naștere și, prin ocuparea Bucureștilor, își făcuse un admirabil cadou – a ajuns la Palatul Regal la orele 16.45, în fruntea a 4.000 de soldați, unde a fost întâmpinat de istoricul de artă Alexandru Tzigara-Samurcaș, lăsat ca reprezentant al Casei Regale și al Domeniilor Coroanei, care avea să fie, curând, investit ca prefect al poliției Capitalei. Dar, cu demnitatea sa de militar și de nobil german, mareșalul nu acceptă să ia cvartir în palat – pe care îl pune sub strictă pază, spre a nu fi jefuit sau pângărit – ci își instalează comandamentul vis-a-vis, la Hotel Athenée Palace, iar reședința personală într-o casă de lângă Cișmigiu.

Trupele au fost întâmpinate cu entuziasm, cu flori, țigări și promisiuni galante, de actrițele de șantan, ce fuseseră eliberate de la închisoarea Văcărești. Unele au intrat chiar în coloanele de soldați și au mășăluit, în glumă, alături de ei. Locuitorii cu aceleași naționalități ca ale trupelor victorioase, germani, austrieci, maghiari, bulgari sau evrei, s-au alăturat acestei manifestații de bucurie, ofensatoare pentru românii neaoși.

După aceasta, urmează cele 707 zile de calvar pentru locuitorii din toate straturile societății: rechiziții de toate felurile (metale, rufărie, blănuri, lână, alimente, etc), regulamente severe cu multiple interdicții și pedepse aspre, cenzură și poliție politică, raționalizarea alimentelor, schimbarea calendarului de la cel iulian (calendarul vechi) la cel gregorian (calendarul nou, folosit în țările Europei Centrale), astfel încât, în 1916, nu s-a mai putut serba Crăciunul ortodox la data prestabilită căci fuseseră pierdute 13 zile.

Mackensen era șef al Ober Kommando der Wehrmacht, abreviat O.K.W. – ceea ce însemna comanda supremă a armatei germane din România și nu Guvernământul Imperial, cum explică autorul (p. 121). Generalul de infanterie Erich Tülff von Tschepe und Weidenbach era guvernatorul militar și conducea Administrația militară a țării (*Militärverwaltung in Rumänien*); locuința și-a stabilit-o în Palatul Suțu din centrul orașului iar birourile și le avea la Kommandatur, în localul Ministerului Lucrărilor Publice de pe Bulevardul Elisabeta. Această Administrație militară avea în subordine 6 departamente: *Oberquartiermeister* care se ocupa cu aprovizionarea trupelor și încartuirea lor, incluzând și justiția militară, poșta, telegraful și transporturile feroviare; *Zentralpolizeistelle* era poliția politică, ea elibera pașapoarte și supraveghea corespondența; *Politische Abteilung* cenzura, presa și spectacole; *Verpflegungsoffizier für die Zivilbevölkerung in Rumänien* care se ocupa de aprovizionare localnicilor; *Wirtschaftsstab* care coordona activitatea economică a țării, muncile agricole și exploatarea zăcămintelor de petrol și, cel din urmă, *Verwaltungsstab* care supraveghea administrația locală, tribunalele, colectarea impozitelor și asigura funcționarea instituțiilor de învățământ. Este ciudat că, la notele de subsol, nu am întâlnit două valoroase lucrări care acopăr această perioadă: studiul despre ocupație și personalitatea feldmareșalului victorios publicat de cercetătorul ieșean Mircea-Cristian Ghenghea, *Imagini, percepții, aprecieri. Mackensen și românii în timpul ocupației germane a Bucureștilor (1916–1918)* și volumul eminentului istoric Claudiu-Ioan Topor „*Auf nach Rumänien!*” *Beligeranța germano-română 1916–1918* (Ed. Universității Alexandru Ioan Cuza din Iași, 2020), care aduceau multe informații ce ar fi putut îmbogăți lucrarea de față.

Deoarece periodicele românești își întrerupseseră demult apariția, pe 12 decembrie 1916, la nici o săptămână după ocupație, vedea lumina tiparului primul număr al lui *Bukarester Tagblatt*, difuzat cu mare entuziasm și emfază. Ediția în limba română se numea *Gazeta Bucureștilor*, și ambele aveau redacția în sediul rechiziționat al ziarului *Adevărul*, pe Str. Sărindar nr. 9-11, tot acolo fiind și tipărite. Încă o publicație era la îndemâna soldaților germani, *Rumänische Feldpost*, tipărită pe hârtie de proastă calitate dar adesea înnobilit de caricaturi foarte hazlii, realizate de desenatori satirici cunoscuți sau de militari talentați care erau încurajați să batjocorească pe inamic. Dar, despre acest periodic, autorul nu face nici o mențiune. Cum, la fel, nu spune nimic la acest capitol despre eleganta revistă *Săptămâna ilustrată*, – sora în limba română a hebdomadului de limbă germană *Rumänien in Wort und Bild* – al cărei prim număr a apărut pe 17 mai 1917, la o săptămână după cel nemțesc, menționat, în treacăt de Merola (p. 129), fără a-i sublinia marea importanță pentru inițierea publicului local în civilizația germană și pentru evidențierea părinteștii și umane administrații de ocupație, cu beneficiile ei pentru populație. Ambele erau tipărită pe hârtie de calitate superioară și abundent ilustrate, iar în paginile lor erau promovate obiectivele ocupanților care se pregăteau să rămână multă vreme în ținuturile noastre. Cele două elegante reviste își aveau redacția în același local de

pe Str. Sărindar nr. 9. Pentru cea de limbă germană redactor șef era locotenentul Rudolf Dammert iar pentru cealaltă M. Sărățeanu (pe numele adevărat, Zelțner). Doar mult mai târziu, când se ocupă de presa de limbă română – ai cărei gazetari erau aproape exclusiv evrei – autorul amintește și de *Săptămâna ilustrată*, care încerca „să redea crâmpie din viața cotidiană a Bucureștilor”, omițând a preciza că și acesta era, de fapt, un periodic oficial german, supravegheat cu atenție de cenzor. În vreme ce, în *Rumänien in Wort und Bild*, cititorul german era introdus în cultura și tradițiile românilor, în *Săptămâna ilustrată* se făcea invers: românii erau familiarizați cu înalta cultură și artă germană, prin articole bine scrise și ilustrate. Tot Claudiu-Lucian Topor a consacrat un valoros și detaliat studiu periodicului de limbă germană ce, în volumul de față, nu se regăsește la note, așa cum s-ar fi cuvenit, de parcă descoperirea sa i-ar aparține autorului¹.

Fig. 3. Concert la Sala Eforie în cinstea zilei de naștere a împăratului Carol I al Austro-Ungariei, 17 august 1917.

Avea perfectă dreptate gazetarul Constantin Bacalbașa când afirma: „Cucerirea cu armele nu poate avea valoare atâta timp cât toate conștiințele vor fi de partea celor biruiți. Germanii au nevoie să cucerească și conștiințele printr-o propagandă zilnică de presă, lipsită de contradicția unei prese naționale”.²

Cum penuria devenise generalizată în țara lor, fiecare militar german putea trimite acasă, săptămânal, o ladă cu 10 kg de alimente. Astfel, Germania a fost salvată de la o iminentă foamete, în 1917–1918, de grâнарul și de șeptelul românesc!

Viața cultural-artistică a Capitalei a luat o amploare deosebită. Administrația germană dorea să dea un impetus vieții artistice, la fel ca în vremuri normale, de pace. Dar, în același timp, dorea ca aceasta să fie ținută sub strictă supraveghere de proprii reprezentanți. Pentru muzee a fost adus un expert de primă mână, dr. Heinz Braune, istoric de artă reputat ce fusese asimilat cu gradul de căpitan. El nu era, însă, directorul Muzeului de Artă Plastică al Silezie, din Breslau, cum pretinde autorul (p. 152) ci, din 1912, deținea funcția de director la Neue Pinakothek din München iar din 1914 preda cursuri de specialitate la Koeniglich Bayerische Akademie der Bildenden Künste din același oraș. El a solicitat inventarele muzeelor din București și a dispus deschidere lor după un orar convenabil, în mod special, militarilor din trupele de ocupație, accesul publicului local fiind restricționat la doar două ore într-o unică zi de vizitare, duminica după-amiază, între 14 și 16. Sălile de spectacol s-au redeschis și piesele de teatru – interpretate în special de trupe germane în turneu –, concertele, operele și operetele – unde strălucea starul local, tenorul Leonard – adunau un public etnzuiast, în special dintre ofițeria germană și austriacă, căci localnicii de bună condiție

¹ Claudiu-Lucian Topor, *The Great War and Military Occupation: Rumänien in Wort und Bild – A German soldiers' propaganda magazine (1917)*, în *Cahiers Balkaniques* nr. 47/2020, p. 83–100.

² C. Bacalbașa, *Capitala sub ocupația dușmanului 1916–1918*, ediție îngrijită și prefată de I. Opreșan, București, 2018, p. 72.

și cu mare demnitate, nu le frecventau, spre a-și demonstra aversiunea față de ocupanți. Se impune o altă rectificare: pe Leonard nu îl chema Nicolae, cum apare în volum (p. 150, 197) ci...Nae! Compozitorul austriac Leo Fall, autorul operetei „Floarea din Schiraz” (și nu din Stambul cum este dat titlul în carte, p. 197) a venit la București să asiste la reprezentarea lucrării sale. Cu acea ocazie s-a fotografiat în compania lui Leonard, care deținea rolul principal în acel spectacol. Pe lângă Franz Lehar, alt oaspete – despre care nu se găsește nici o informație în carte – a fost compozitorul ceh Oscar Nedbal, fost dirijor al Filarmonicii Boemiei din Praga și apoi la Wiener Tonkünstler Orchester și la Vloksoper din Viena. Pe 28 decembrie 1917 el a dirijat, cu succes, premiera operetei sale „Culesul viilor”, interpretată de Compania Gabrielescu la Teatrul Carol cel Mare. Între 6 și 30 mai 1918, a sosit în turneu Opera Curții din Dessau care avea în repertoriu mai multe opere de Richard Wagner („Tristan și Isolda”, „Lohengrin”, „Tannhäuser”, „Walkiria”) precum și „Carmen” de Georges Bizet și „Tiefland” de Eugen d’Albert.

Fig. 4. Succesul operetei „Culesul viilor” de Oscar Nedbal, cu autorul în centrul imaginii, în mijlocul interpreților, în *Scena* nr. 22/ 26 ian. 1918.

A proliferat și un alt gen, acela al spectacolelor de revistă, pentru care și-au pus la lucru condeii mai mulți autori precum Adrian Maniu, Scarlat Froda, Ion Pribeagu, Eugen Todie, Iacob Botoșansky, Iacob Sternberg și, cel mai activ, A. de Herz, care era și directorul periodicului de cultură *Scena*. Pentru publicul mai puțin rafinat și pretențios, erau cinematografele – 14 la număr și nu 13 (p. 151) – unde rulau filme produse de studiourile germane sau de compania daneză Nordisk Film. Actori celebri de film erau aduși pentru a asista la premiere și a prezenta sketch-uri, un gen care a proliferat în acea perioadă care combina proiecțiile de film cu interpretarea, pe viu, pe scenă, a protagoniștilor de pe ecran: Wanda Treumann, Alwin Neuss și Rita Sachetto au sosit în București și au participat la succesul peliculelor în care dețineau roluri principale.

Un personaj care a avut o contribuție însemnată la mișcarea culturală bucureșteană – despre care, însă, nu se găsește nicio informație în lucrarea de față – a fost Erich Pommer, tânăr subofițer, în etate de 27 de ani, ce se distinsese pe front, fusese rănit la umărul drept și i se acordase Crucea de Fier pentru bravură. El avea

înainte o strălucită carieră în cinematografie devenind producător al unora dintre cele mai importante filme expresioniste, între ele înscriindu-se „Cabinetul doctorului Caligari” (1919), „Dr. Mabuse jucătorul” (1922), „Nibelungii” (1924), „Ultimul om” (1924), „Tartuffe” (1926), „Faust” (1926), „Metropolis” (1926) și „Îngerul Albastru” (1930) realizate sub bagheta unor regizori iconici ai genului precum Robert Wiene, Fritz Lang, Friedrich Wilhelm Murnau, și Josef von Sternberg. După convalescență fusese mutat la Bufa – abreviere de la Bild-und Film-Amt (Serviciul de Fotografie și Film) – organism înființat pe 30 ianuarie 1917 de Ministerul de Război german spre a face propagandă pe front și în țările ocupate. Apoi a fost promovat șef al Departamentului Cenzurii de Film al Administrației Militare din România. Rolul său a fost foarte important în aducerea peliculelor celor mai recente și mai valoroase, având grijă ca producțiile germane să prevaleze pe ecranele românești.

Fig. 5. Compozitorul Leo Fall și tenorul Leonard, în *Scena* nr. 40/ 5 nov. 1917.

Am consacrat un studiu acestei distracții populare, *Divertiment la vreme de război: spectacolele cinematografice în Bucureștii ocupați (1916–1918)*³, care l-ar fi putut ajuta pe autor. Pommer a contribuit și la normalizarea vieții artistice bucureștene. Actorii lirici și dramatici rămași în Capitală i-au adresat o măgulitoare scrisoare de mulțumire prin care își arătau recunoștința că, datorită diligențelor sale, începând cu seara de 16 iulie 1917, li se permisese să reia spectacolele ce fuseseră întrerupte odată cu ocuparea Bucureștilor de armatele Puterilor Centrale. Între semnatori se aflau Al. Demetrescu De Sylva, Jean Niculescu, Alex. C. Bărcănescu, Marioara Voiculescu, Ecaterina Vasiliu, Lily Tănăsescu, Anna Grand, Marie Carla Fuhn și Nicu Kanner.

³ Adrian-Silvan Ionescu, *Divertiment la vreme de război: spectacolele cinematografice în Bucureștii ocupați (1916–1918)*, în *Studii și Cercetări de Istoria Artei – Teatru, Muzică, Cinematografie*, Serie nouă, tomurile 10–11 (54–55)/ 2016–2017, p. 95–130.

Fig. 6. Dr. Heinz Braune, portret de Ipolit Strâmbu.

Ca represalii pentru arestarea și trimiterea în lagăre de către autoritățile române, la începutul campaniei, a locuitorilor de cetățenie germană sau austriacă, mai mulți intelectuali, nesiguri sau recunoscuți pentru atitudinea lor antigermană, au fost internați în câteva hoteluri apoi deportați în zone rurale sau chiar peste hotare. Așa a fost cazul profesorului de franceză și directorul Liceului Traian din Turnu Severin, viitorul ilustru istoric de artă, G. Oprescu, expedit în Bulgaria, mai întâi la Philippopolis (Plovdiv) apoi în mizerul lagăr de la Golemo Konare, unde l-a avut tovarăș de suferință, printre alții, pe caricaturistul Nicolae Petrescu-Găină (care i-a executat două portrete cu aceea ocazie). Un studiu extins al acelei perioade plină de privațiuni și umilințe pentru viitorul academician și fondator al Institutul de Istoria Artei, a elaborat Ioana Apostol⁴, dar titlul ei nu se regăsește în notele cărții de față, deși a fost publicat cu destul de multă vreme înainte de apariția acesteia și a existat suficient timp pentru ca autorul să se documenteze și să afle de el.

Plasticienii români, puțini câți rămăseseră în București, au fost suficient de activi și au deschis multe expoziții personale, pe lângă cele de grup din septembrie 1917 și din primăvara lui 1918, cea a „Tinerimii artistice” – mult mai multe decât amintește Marola în cartea sa (p. 199). Pot pune la dispoziție o listă completă a evenimentelor expoziționale ale Capitalei! Heinz Braune a organizat, în primăvara anului 1917, la Ateneu, o expoziție de artă germană împrumutând, prin medierea lui Alexandru Tzigara-Samurcaș, mai multe opere din colecția Palatului Regal. Aceste detalii, și multe altele despre efervescența culturală din acea perioadă ar fi putut să le afle autorul dacă aprofunda studiile mele *Viața culturală în Capitala ocupată, 1917–1918* și *Mișcarea artistică în Bucureștii ocupați, 1916–1918. Între dramă și vodevil*⁵.

⁴ Ioana Apostol, *George Oprescu, Captive of the Central Powers. From Turnu Severin to Golemo Konare and Back (1917–1918)*, în Bogdan Popa, Radu Tudorancea, *Războiul de fiecare zi. Viața cotidiană în tranșee și în spatele frontului în Primul Război Mondial (1914–1919)*, Târgoviște, 2018, p. 261–281; Idem, *G. Oprescu în captivitatea Puterilor Centrale. De la Turnu Severin la Golemo Konare și înapoi (1917–1918)*, în SCIA, *Artă plastică*, Serie nouă, Tom 8 (52)/2018, p. 87–102.

⁵ Adrian-Silvan Ionescu, *Viața culturală în Capitala ocupată, 1917–1918*, în Bogdan Popa, Radu Tudorancea, *Războiul de fiecare zi. Viața cotidiană în tranșee și în spatele frontului în Primul Război Mondial (1914–1919)*, Târgoviște, 2018, p. 39–53; Idem, *Mișcarea artistică în Bucureștii ocupați, 1916–1918. Între dramă și vodevil*, în SCIA *Artă plastică*, Serie nouă, Tom 12 (56)/2022, p. 63–151.

Teatrul Național

Reprezentările Operei
Curtei din Dessau

Orchestra
sub conducerea D-lui
Director muzical

Franz Mikorey

Joi, 23 Mai 1918
Începutul la orele 6.30 seara
Biletele seria No. 13

**Maestrii cântăreți
din NUERNBERG**
Operă în 3 acte de Richard Wagner

Vineri, 24 Mai 1918
Începutul la orele 7.30 seara
Biletele seria No. 14

Tannhäuser
Operă în 3 acte de Richard Wagner
În timpul muzicii și după încheierea
unui act intrarea în sală nu mai e
permisă

Fig. 7. Anunț pentru operele „Maestrii cântăreți din Nürnberg” și „Tannhäuser” de Richard Wagner, în Scena nr. 132/ 23 mai 1918.

Fig. 8. Deschiderea stagiunii, caricatură de Gruia, în Scena nr. 2/ 25 sept. 1917.

Nu se face nicio referire la activitatea caricaturiştilor Gruia, Philips, Iorgulescu Pirs şi Aurel Petrescu, foarte activi în timpul ocupaţiei deşi ei au ilustrat abundent presa acelei vremi. În special portretele actorilor lirici şi dramatici ori întreaga distribuţie şi reclamele pentru premeirele revistelor şi spectacolelor de divertisment erau admirabil ilustrate de ei. Inclusiv ocupantul german a fost interesat de opera caricaturiştilor locali consacrându-le un articol extins, *Die rumänische Karikatur*, în paginile revistei *Rumänien in Wort und Bild* (nr. 11 din 15 septembrie 1918). Philips a publicat, în 1918, chiar o plachetă intitulată *Caricatura sub ocupaţie*, apărută la Editura Isidor A. Stern şi Emil Embra din Bucureşti.

„Mitingul paşnic” din Piaţa Teatrului Naţional, din 13 decembrie 1918, era o acţiune pusă la cale de propagandişti bolşevici infiltraţi printre tipografi, care intenţionau să răstoarne monarhia şi să provoace revoluţia, la fel ca în Rusia. Muncitorii fuseseră instigaţi şi radicalizaţi, scandau, „Jos armata! Jos Monarhia! Trăiască Republica!” şi doreau să se deplaseze în faţa Palatului Regal pentru a cere drepturile şi, eventual, a prelua puterea, la fel ca la Sankt Petersburg, în 1917. Comandantul trupelor de vânători care blocau strada şi aveau puse în baterie câteva mitraliere, a ordonat demonstraţilor să se retragă dar ei au refuzat şi atunci s-a deschis focul asupra lor. Reacţia comandantului a fost întemeiată fiindcă demonstraţii deveniseră ameninţatori şi exista riscul de a recurge la violenţe şi distrugeri exact în centrul Capitalei. Ce-i drept, ar fi trebuit trasă o salvă de avertisment şi abia după aceea în plin. Dar, ofensarea armetei care se jertfise pe front şi a monarhilor care înfăptuiseră România Mare nu putea fi iertată. Pierderile au fost 16 morţi şi mai multe zeci de răniţi care, în vremea guvernării comuniste de după 1948, s-a amplificat, din considerente de propagandă anti-monarhistă şi burghezo-moşierească, la câteva sute...

Când se vorbeşte despre dezertarea, în februarie 1917, a colonelului Alexandru Sturdza (p. 214–215), fiul fostului prim ministru liberal Mitiţă Sturdza – care studiasse în Germania şi avea ferma convingere (poate clarviziune?!?) că aliatul rus intenţiona să ne ocupe ţara (ceea ce avea să se întâmple peste exact 30 de ani, după următorul război mondial...) – nu sunt folosite, ca bibliografie, două lucrări esenţiale: relatarea unui martor din armata inamică scrisă la interval de 9 ani după desfăşurare de maiorul ardelean baron Valeriu Kapri⁶ şi volumul semat de Petre Otu şi Maria Georgescu, *Radiografia unei trădări*,⁷ lucrare cuprinzătoare şi definitivă care clarifică, în chip irecuzabil, acest caz de conştiinţă şi de patriotism liber-interpretat.

Subintitulându-şi cartea *Vedere dintr-o capitală multiculturală*, Eugen Marola dă o ampolare exagerată prezentării şi comentării vieţii şi comportamentului comunităţii evreieşti în timpul ocupaţiei, de parcă doar aceasta s-ar fi aflat în Capitală: *Evreii bucureşteni. Organizaţii caritabile şi activitatea de întrajutorare* (p. 226–236); *Viaţa de zi cu zi a evreilor bucureşteni în perioada ocupaţiei. I. Peltz şi Horia Carp* (p. 237–239); *Evreii cetăţeni ai Puterilor Centrale* (p. 240–243); *Activitatea culturală. Presă şi învăţământ* (p. 244–246); *Pogromul de pe 11/25 noimebrie 1918* (p. 249–251). Mai bine şi-ar fi intitulat volumul *Bucureştiul evreiesc sub administraţia Puterilor Centrale*, pentru că nu vorbeşte mai deloc despre celelalte comunităţi conlocuitoare, suficient de importante, cea maghiară, cea germană, cea bulgară şi cea romă, spre a nu-i mai menţiona pe minoritarii armeni, italieni, sârbi şi greci. Iar, dacă a fost atât de interesat de aportul evreilor la efortul de război şi apoi la împărţirea suferinţelor şi privaţiunilor ocupaţiei cu populaţia majoritară, este de mirare că nu a folosit un studiu merituos al unui tânăr cercetător, Tudor Vişan-Miu, care s-a ocupat de personalitatea şi activitatea colonelului Mauriciu Brociner, investit director al Palatului Regal şi al Căminului Mareşalului după ce familia regală părăsise Bucureşti – şi care a intrat în conflict cu Tzigara-Samurçaş pe tema supremaţiei poziţiei fiecăruia faţă de Casa Regală a României⁸.

Cartea este însoţită de o ilustraţie finală dar nici una dintre imagini nu are menţionată sursa fapt ce-l lasă destul de bulversat pe cititorul care nu poate afla de unde provin acestea. Nici măcar cele patru reclame de modă şi anunţuri de presă nu au specificate periodicele din care au fost selectate.

În text se mai întâlnesc şi câteva neplăcute greşeli de tipar: substanţe în loc de substanţe (p. 31), sculptorul Mezdrea în loc de Medrea (p. 69), Wehrmacht în loc de Wehrmacht (p. 121). Sau formulări care nu au noimă: vorbind despre Societatea cooperativă „Ospitalitatea Malbim” care „dispunea şi de un fond de ajutor reciproc, iar adăpostul de aici avea 14 camere, din care una era destinată exclusiv **repauzaţilor** (sic!) din război” (p. 229). Ce să înţelegem de aici? Că aceea era o cameră mortuară, o morgă pentru cei căzuţi pe front? Extrem de neclar! Ar fi trebuit să se dea o lămurire (dacă nu cumva este tot o eroare de tipar...).

⁶ Baron Valeriu Kapri, *Cazul fostului colonel Alexandru Sturdza. Un episod din Războiul Mondial. 1914–1918 pe Frontul Român*, Oradea, 1926.

⁷ Petre Otu, Maria Georgescu, *Radiografia unei trădări. Cazul colonelului Alexandru D. Sturdza*, Bucureşti, 2011.

⁸ Tudor Vişan-Miu, *Mauriciu Brociner (1855–1946), funcţionar şi pensionar al Casei Regale*, în *Studium XIII/2020*, p. 93–112.

O eroare este legată de ierarhia militară: în armata română nu a existat gradul de locotenent major – pe care autorul i-l dă lui Nicolae Tătăranu (p. 209) – ci doar de sublocotenent și locotenent. Rangul de locotenent major este introdus, după modelul rusesc și sovietic, abia în armata R. P. R. de după 1948.

Fig. 9. A. de Herz și piesa sa „D'aia n'are ustu coadă”, desen de Aurel Petrescu, în *Scena* nr. 218/17 august 1918.

În afara aparatului critic destul de bogat – dar cu lacune! – o bibliografie finală nu există. Ca documentație a fost abundant folosită memorialistica și presa de epocă, dar nici un material de arhivă și aproape deloc lucrări de sinteză din zilele noastre. Or, o lucrare originală nu poate fi elaborată fără consultarea surselor arhivistice! De la notele de subsol, lipsesc – pe lângă titlurile menționate mai sus – câteva lucrări esențiale pentru cunoașterea acestei perioade și a privațiunilor încercate de bucureșteni. Este vorba de titluri importante la care autorul ar fi putut avea acces fiind apărute cu mult înainte ca acest volum să vadă lumina tiparului și care s-au ocupat, în profunzime, de unele aspecte pe care el le atinge doar tangențial sau le prezintă trunchiat ori chiar eronat. Le indicăm mai jos cu această ocazie: Corneliu Radeș, *Bucureștii în vâltoarea Primului Război Mondial* (Ed. Teora, București, 1993); Lucian Boia, „Germanofili”. *Elita intelectuală românească în anii Primului Război Mondial* (Ed. Humanitas, București, 2009); Cornel Popescu, *Viața cotidiană bucureșteană în perioada ocupației germane din Primul Război Mondial (1916–1918)* (Ars Docendi, București, 2014); Adrian-Silvan Ionescu, Marian Țuțui (coordonatori), *Pădurea spânzuraților, oglindă a Marelui Război. 50 de ani de la*

premieră, 100 de ani de la subiect (Ed. Oscar Print, București, 2017); Bogdan Popa, Radu Tudorancea (coordonatori), *Războiul de fiecare zi. Viața cotidiană în tranșee și în spatele frontului în Primul Război Mondial (1914–1919)* (Ed. Cetatea de Scaun, Târgoviște, 2018), Cătălina Mihalache, Nicoleta Roman (editori), *Copilării trecute prin război. Povești de viață, politici sociale și reprezentări culturale în România anilor 1913–1923* (Ed. Universității „Alexandru Ioan Cuza” din Iași, 2020); Ovidiu Buruiană, *The German military occupation in Romania (1916–1918) and its representation*, în *Analele Științifice ale Universității „Alexandru Ioan Cuza” din Iași*, serie nouă, Istorie, LXVIII/2022, p. 515–542.

Fig. 10. *Caricatura sub ocupație* de Philips, 1918.

La interval de 30 de ani de la apariția admirabilei lucrări a lui Ștefan Rădulescu-Zoner și Beatrice Marinescu, *Bucureștii în anii Primului Război Mondial, 1914–1918* (Ed. Albatros, București, 1993), era de așteptat ca volumul de față să aducă esențiale noutăți temei prin consultarea bibliografiei apărută între timp și prin aprofundarea arhivelor ce încă își așteaptă cercetătorii pasionați care să le descopere comorile ascunse în vechile dosare. Dar... n-a fost să fie așa!

Adrian-Silvan Ionescu

